

صفحه سیزده سطر کم پهنا است و در هر سطر به طور متوسط ده کلمه نوشته شده بنابراین به قول قدما یکهزار و چهل بیت نویس دارد. پس باید توجه داشته باشیم که قطعاً کاتبان قطع کاغذ را برای کتابت متن متناسب با مقدار نوشته آن انتخاب می‌کردند تا کتاب خوش‌قواره درآید. پس متن آنچه به نام تاریخ هرات به چاپ رسیده است نمی‌تواند کتاب چندان مفصلی باشد که به مانند تاریخ بغداد چند جلد بوده باشد. جز آن معمول نبود که کتابهای به قطع کوچک را مانند همین نسخه با اوراق زیاد قطور کنند بطوری که در دست جا نگیرد. پس باید به حدی کلفت باشد که تناسبی با درازا و پهنای نسخه داشته باشد و حتی‌المقدور به آسانی میان حلقه قبضه دست قرار گیرد.

تناسب متن با قطر و قواره نسخه

ایرج افشار

شبی که در میراث مکتوب به مناسبت انتشار چاپ نسخه‌برگردان تاریخ هرات مجمعی ادبی با حضور تنی چند از فضلای افغانستان برپا بود خوشبختانه میان گفتارها اشارتی درباره بخشهای گمشده آن پیش آمد و چون به مناسبت اهمیت تاریخی متن تصویری در اذهان پیش آمده بود که متن باید مفصل بوده باشد توضیحی عرض کردم که به درخواست سردبیر گزارش میراث صورت مکتوبش را تقدیم می‌کنم.

بنابراین تصور نمی‌توان کرد که این متن بیش از سه برابر از آنچه هست بوده باشد. یعنی حدود دویست و پنجاه ورق. بدین تصور می‌توان گفت که یکصد و پنجاه برگ ازین نسخه مفقود شده و به عبارت دیگر متن مؤلف در حدود سه‌هزار و دویست و سیصد بیت بوده است.

این نکته را باید مسلم دانست که چون متن کتاب کم بوده (اصطلاحاً صغیر) کاتب قطع کوچک (چیزی نظیر جیبی کنونی) را انتخاب کرده بود و حتی متن نوشته را در همین اوراق با جدول‌بندی کوچکتر از کاغذ کتابت کرده است بطوری که حاشیه‌ها نسبتاً پهن است. قطع این کتاب در حقیقت کوچکترین قطعی است که در کتب خطی قدیم دیده می‌شود. مگر در مورد مصاحف و ادعیه و بیاضهایی که افراد می‌خواستند در ملبوس خود قرار دهند. ■

انجا گفتم: آن مقدار از متن که در نسخه تازه‌یاب دیده می‌شود عبارت است از قسمت عمده باب چهارم و بابهای پنجم و بخشی از باب ششم کتاب و این قسمت هشتاد برگ از نسخه اصلی است و چون هر

